

HET LANDSCHAP ALS DRAGER VAN GELUK EN GEZONDHEID

BESCHRIJVING

Centrale opgave

Hoe kan de ruimtelijke inrichting van de Drents-Overijsselse grootschalige ontginningen bijdragen aan het verkleinen van gezondheidsachterstanden én aan het versterken van trots en verbondenheid onder bewoners? De regio vraagt om een ruimtelijke visie die gezondheidsverschillen structureel vermindert, de veerkracht van gemeenschappen vergroot en een nieuw toekomstperspectief biedt voor de voormalige hoogveenontginningen. Dit vraagt om een integrale benadering waarin landschap, zorg, economie en gemeenschap opnieuw worden verbonden.

Ruimtelijke en historische context

Op de grens van Drenthe en Overijssel liggen de voormalige hoogveenontginningen tussen Hoogeveen, Coevorden, Hardenberg en Ommen. Vanaf de zeventiende eeuw werden deze moeilijk toegankelijke hoogveenmoerassen grootschalig ontgonnen voor commerciële turfwinning. Het werk was zwaar, laagbetaald en onzeker. Deze omstandigheden hebben zich over generaties vertaald in hardnekkige sociaaleconomische achterstanden, die vandaag nog zichtbaar zijn in de gezondheid van de bevolking.

De regio bestaat voor meer dan 60% uit landbouwgrond. De landbouw staat voor een ingrijpende transitie waarin bodem en water leidend worden. Veen- en zandgronden vragen om verschillende vormen van gebruik die aansluiten bij hun natuurlijke eigenschappen. Tegelijkertijd vergrijsst de agrarische sector sterk en hebben veel bedrijven geen opvolger, wat ruimte creëert voor nieuwe vormen van landgebruik.

Huidige problemen

De bestaande ruimtelijke inrichting versterkt deze achterstanden. Door de lage dichtheid en het beperkte aanbod van voorzieningen is sprake van zorgarmoede. Afstanden tot huisartsen, wijkverpleging, sportfaciliteiten en ontmoetingsplekken zijn groot. Mobiliteit vormt een extra drempel: inwoners zonder auto zijn afhankelijk van beperkt openbaar vervoer. Dit belemmert de toegang tot zorg, werk en sociale netwerken en heeft negatieve gevolgen voor fysieke, mentale en sociale gezondheid.

Circulaire economie als kans

De nationale ambitie om in 2050 volledig circulair te zijn biedt nieuwe perspectieven voor het gebied. Nederland zet in op een regionale biobased bouwketen en wil het areaal biobased bouwgewassen sterk uitbreiden.

Gewassen als hennep, vlas, miscanthus, stro en riet passen goed bij een landbouwsysteem waarin bodemkwaliteit, biodiversiteit en klimaatadaptatie centraal staan. Deze ontwikkeling kan uitgroeien tot een nieuwe economische drager voor het platteland.

Lessen uit het verleden

De historische esdorpen laten zien hoe collectief landgebruik, sociale samenhang en ruimtelijke structuur elkaar kunnen versterken. De es fungeerde als productief collectief, de brink als ontmoetingsplek en het dorp als sociale kern. Deze leesbare hiërarchie zorgde voor korte afstanden, dagelijkse ontmoetingen en een sterke identiteit, terwijl ruimte bleef voor autonomie en vrijwillige deelname.

Ontwerpvoorstel: een toekomstbestendig landschap

Landbouwtransitie

Het ontwerpvoorstel vertaalt deze principes naar het heden. De landbouwtransitie wordt ingezet om over te schakelen op biobased teelten die passen bij bodem en water. Op veengronden kan dit samengaan met vernatting om bodemdaling en CO₂-uitstoot te beperken; op zandgronden sluit het aan bij het esdorpenlandschap. Dit leidt tot een robuuster landschap met meer biodiversiteit en nieuwe lokale werkgelegenheid.

Sociale biobased zorg-hubs

Centraal staan sociale biobased zorg-hubs: multifunctionele knooppunten op strategische plekken. Hier komen zorg, onderwijs, biobased productie, wonen en ontmoeting samen. Bestaande boerderijen krijgen nieuwe functies als zorgcentrum, dorpshuis, school of werkplaats, aangevuld met betaalbare biobased woningen.

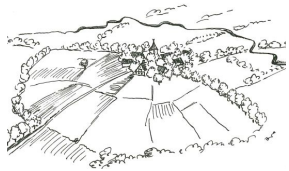
Natuurgedreven coöperaties

Rondom de hubs ontstaan natuurgedreven coöperaties, waarin boeren en bewoners samenwerken op basis van een gezonde bodem, gesloten kringlopen en gedeeld eigenaarschap. De hub fungeert als een moderne brink: een plek waar gewerkt, geleerd en geleefd wordt.

Conclusie

Door historische structuren te herinterpreteren en te verbinden met de landbouw- en circulaire transitie ontstaat een nieuw perspectief voor de Drents-Overijsselse hoogveenontginningen. Het landschap wordt opnieuw een actieve drager van gezondheid, gemeenschap en trots, en vormt zo de basis voor een gezond, verbonden en toekomstbestendig leven.

RUIMTELIJKE EN HISTORISCHE CONTEXT

Estdorpen (ontstaan in Middeleeuwen)
zijn kleine dorpen die
ontstonden rondom
gemeenschappelijke
akkers, de essen.

Zware omstandigheden
-slecht betaald en onzeker
-nauwelijks zorg, onderwijs
en toegang tot sociale
voorzieningen

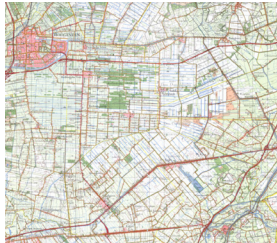
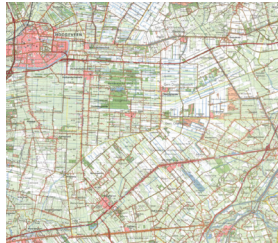
Vanaf 20e eeuw
maakindustrie
-werkgelegenheid en
modernisering
- milieuproblemen en
gezondheidsrisico's

Industrieën zoals Philips,
Fokker en Standard
Electric vestigden zich in
Hoogeveen

Dubbele vergrijzing +
ontgroening
- laag opleidingsniveau
- werkloosheid
- gemiddeld kortere
levensverwachting
-gezondheidsproblemen
en mentale klachten
- druk op zorg
- kwetsbare buurten

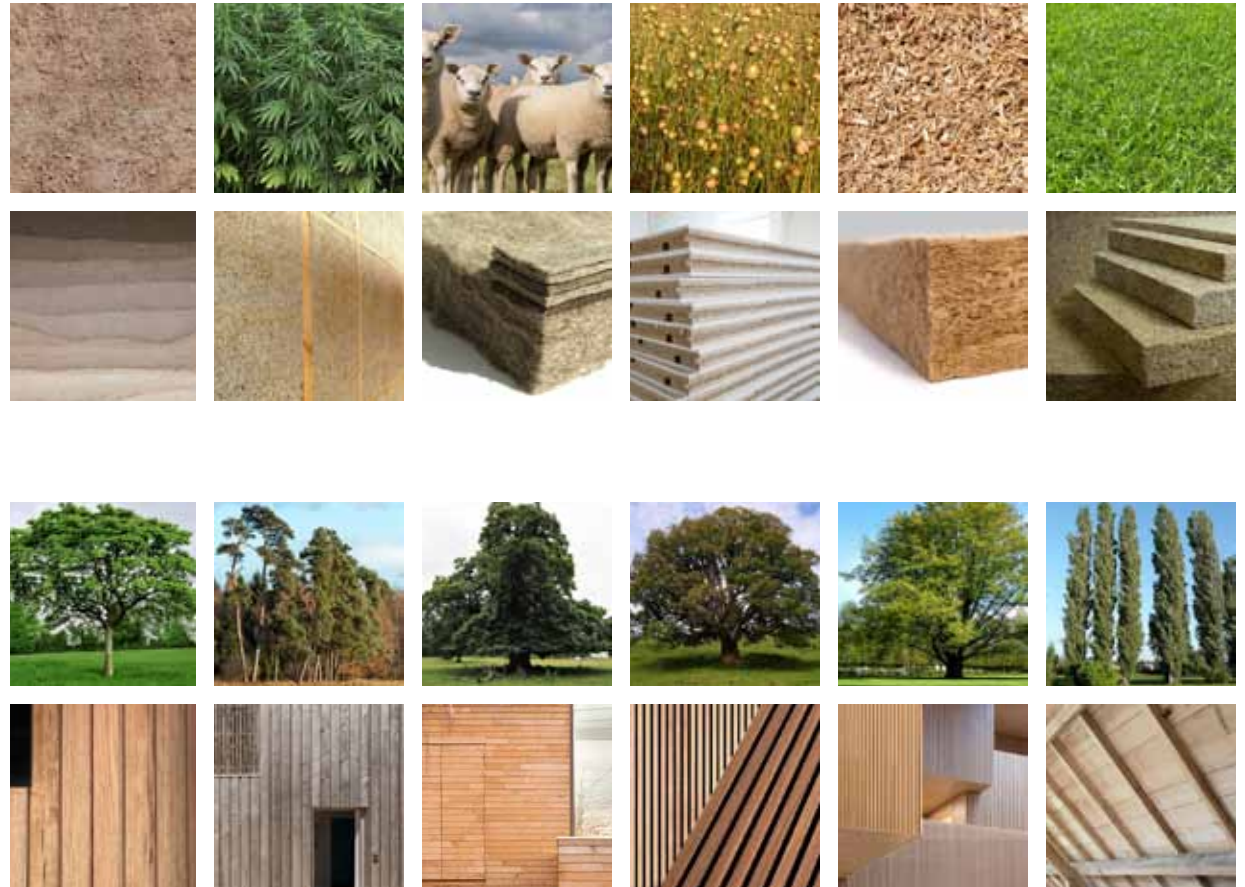
1148	1625	1818	1900	1945	1960	1975	2000	2025	2050
Ontstaan Coevoorden	Start turfwinning in Hoogeveen	Kolonien van de Weldadigheid	Eerste industrialisatiegolf	Tweede industrialisatiegolf		Maakbaarheid en technische voortgang		Nu	
									
Ontstaan bij een voorde Over de Hondsrug naar Groningen Poort van Drenthe (vesting en handel)		Binnenlandse landbouwkolonie een uniek experiment om armoede tegen te gaan. Combinatie van: wonen, werken, landbouw, onderwijs en zorg		Na 2e WO groeide Hoogeveen en werd in de jaren zestig de snelst groeende plaats van Nederland.		Rijksbeleid: stimuleren van regionale economieën - Hoogeveen: Hardenberg en Emmen ontwikkelingskernen - Coevorden: secundaire industriekernen		Regio Deal Zuid De generatie die nu opgroeit in de regio heeft in 2050 dezelfde kansen als leeftijdsgenoten in de rest van Nederland.	

DOELEN CIRCULAIRE ECONOMIE

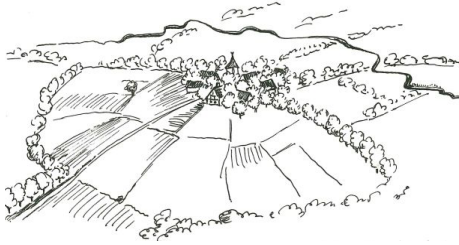
De doelen van de circulaire economie is de vermindering van het gebruik van primaire grondstoffen met 50% in 2030. Realisatie van een volledig circulaire economie in 2050, met minimale afvalproductie en maximaal hergebruik van materialen.

De Nationale Aanpak Biobased Bouwen (NABB) streeft ernaar om in 2030 50.000 hectare biobased bouwgewassen te hebben, terwijl momenteel naar schatting slechts 7.500 hectare in gebruik is.

Om dit doel te bereiken, is uitbreiding van de landbouwproductie, vergroting van de verwerkingscapaciteit en het veiligstellen van een stabiele vraag vanuit de bouwsector noodzakelijk.

ONTWERPPRINCIPES

Leren van de geschiedenis

Esdorpen

1. Woning / erf (privé)
2. Brink (dorpscollectief)
3. Es (productief collectief)

- Eén gedeeld hart per gemeenschap (de brink)
- Compacte ruimtelijke opzet met korte afstanden
- Gedeelde verantwoordelijkheid voor land en productie
- Heldere hiërarchie van privé naar collectief
- Herkenbare identiteit gekoppeld aan landschap

Bodem als fundament voor gezonde landschappen en gemeenschappen

Bodem en water leidend voor toekomstige ontwikkelingen.

Veen- en zandgronden vragen om verschillende vormen van gebruik die aansluiten bij hun natuurlijke eigenschappen.

Transitie in landgebruik

Van belastende landbouwactiviteiten naar meer veerkrachtige en duurzame teelt van biobased bouwmaterialen

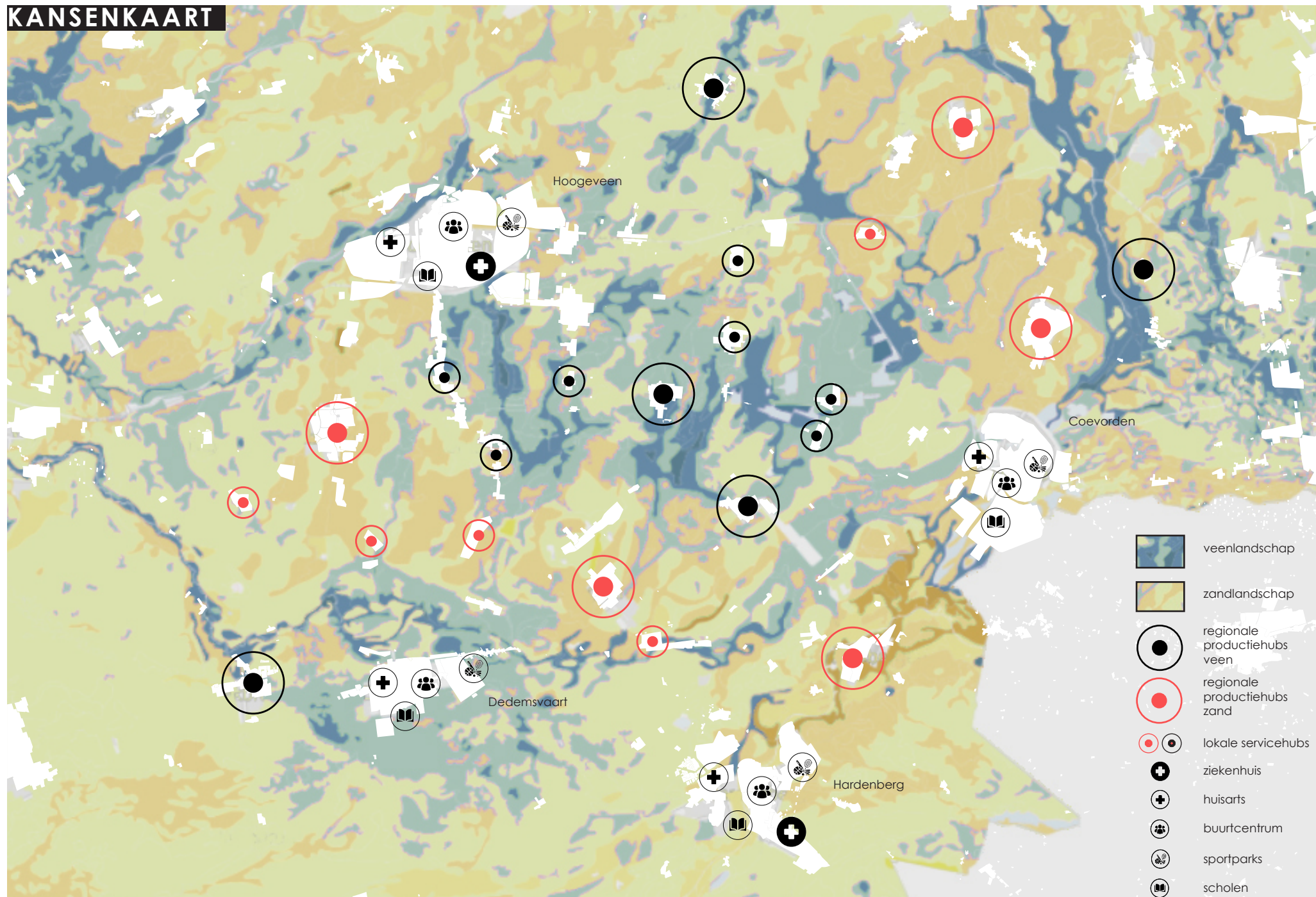
In overeenstemming met nationale ambities voor de vermindering van stikstofvervuiling en de uitbreiding van de biobased-materialenindustrie

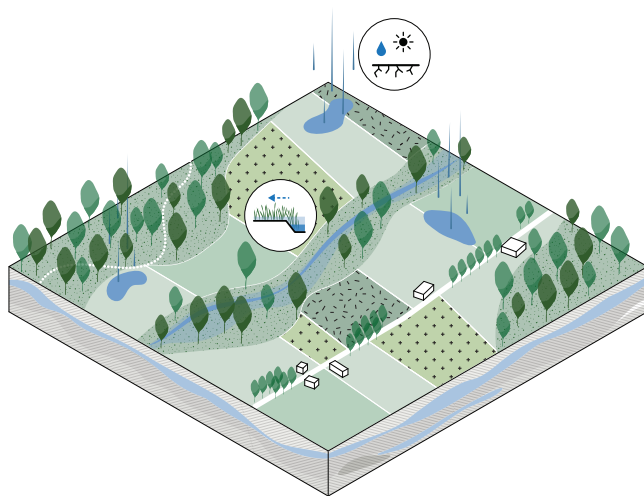
Nieuwe gemeenschappen

Nieuwe werkgelegenheid (gerelateerd aan de biobased-materialenindustrie) en collectieve sociale voorzieningen

KANSENKAART

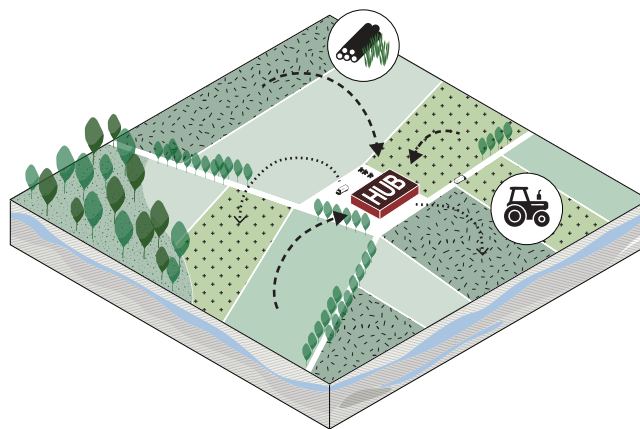

STRATEGISCHE INTERVENTIES

Productie
+
Recreatie
+
Biodiversiteit / Ecologie

Landbouwmethoden gebaseerd op bodemtypes en het integreren van bio-based materiaalproductie met sociale en ecologische diensten

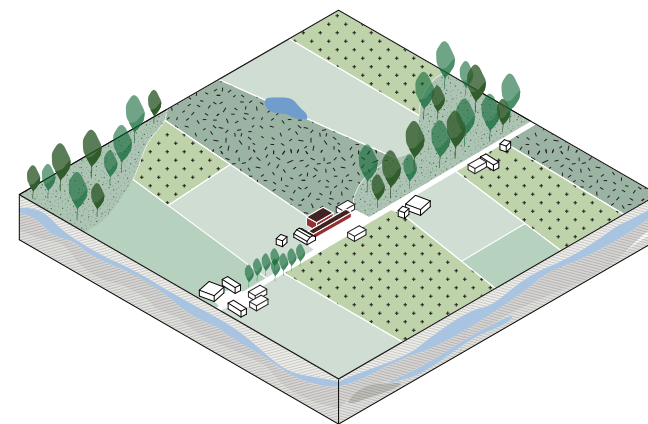

Regionale Productiehubs

Grote schaal

Zij ondersteunen productieve coöperaties van lokale boeren met:

- gedeelde oogstmachines
- faciliteiten voor materiaalverwerking
- kennisdeling

Lokale Servicehubs

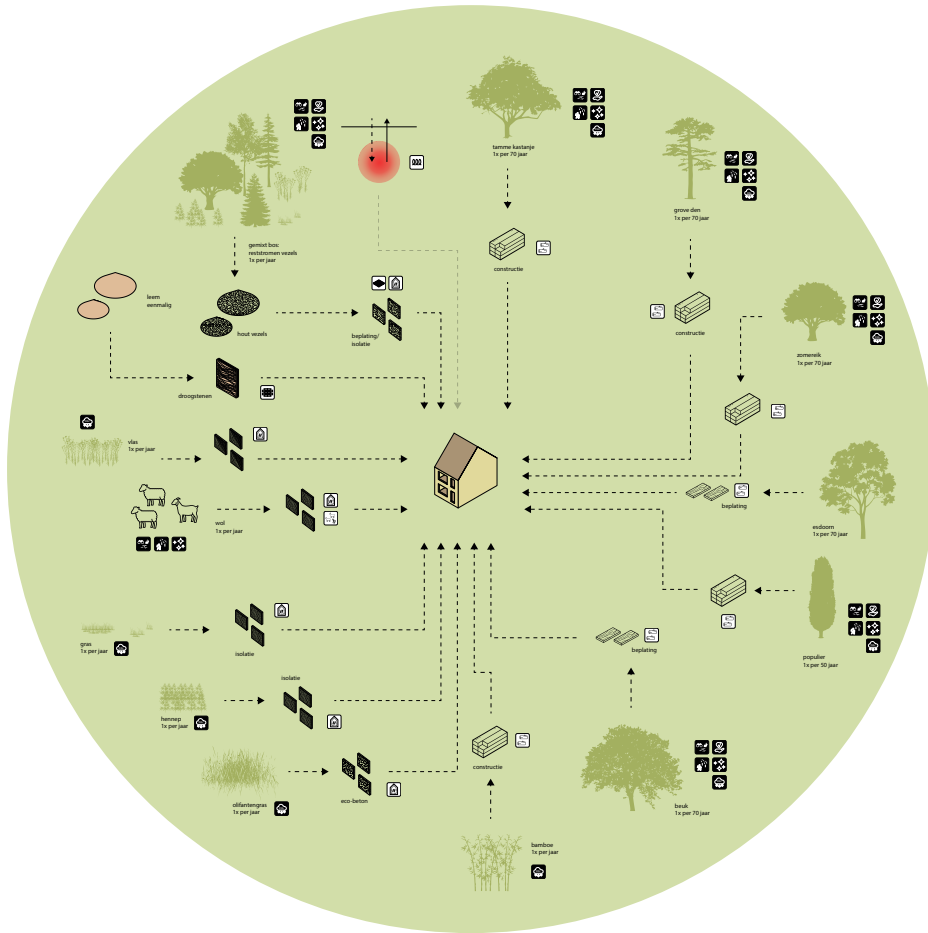
Middelgrote en kleine schaal

Zij helpen bij het opzetten van gemeenschappen door het aanbieden van basisdiensten die de gezondheid en kwaliteit van leven verbeteren:

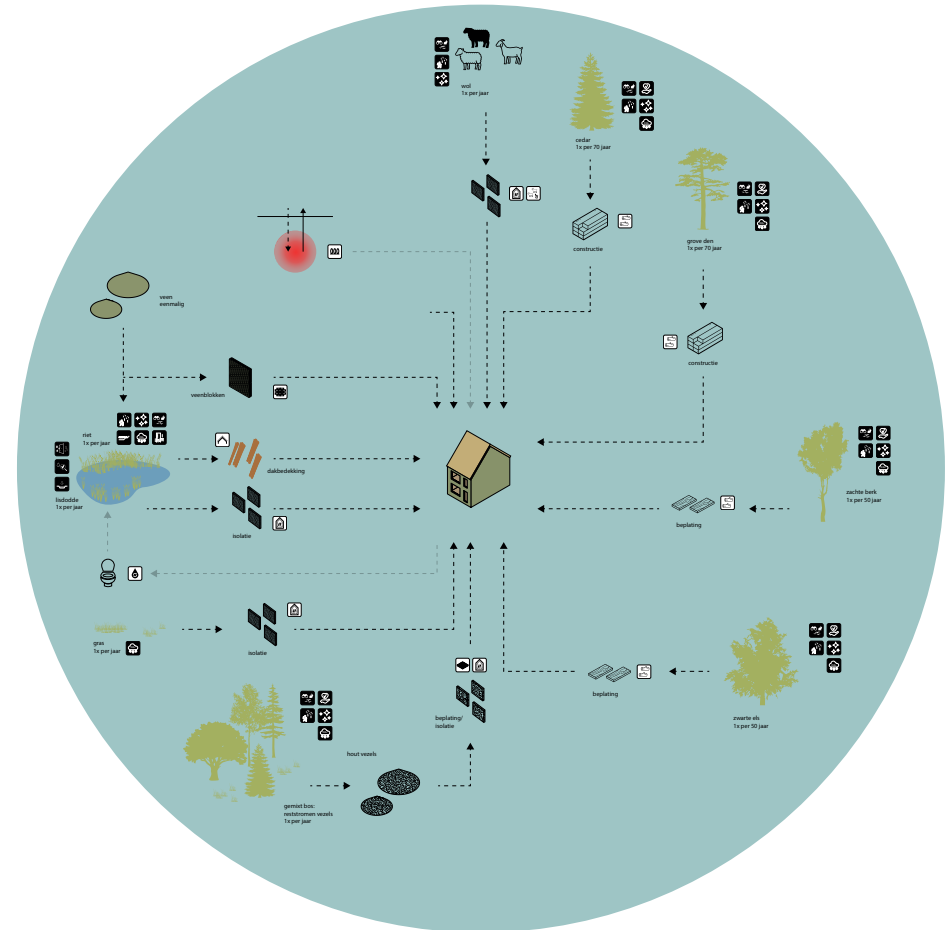
- gezondheidszorg
- onderwijs
- cultuur

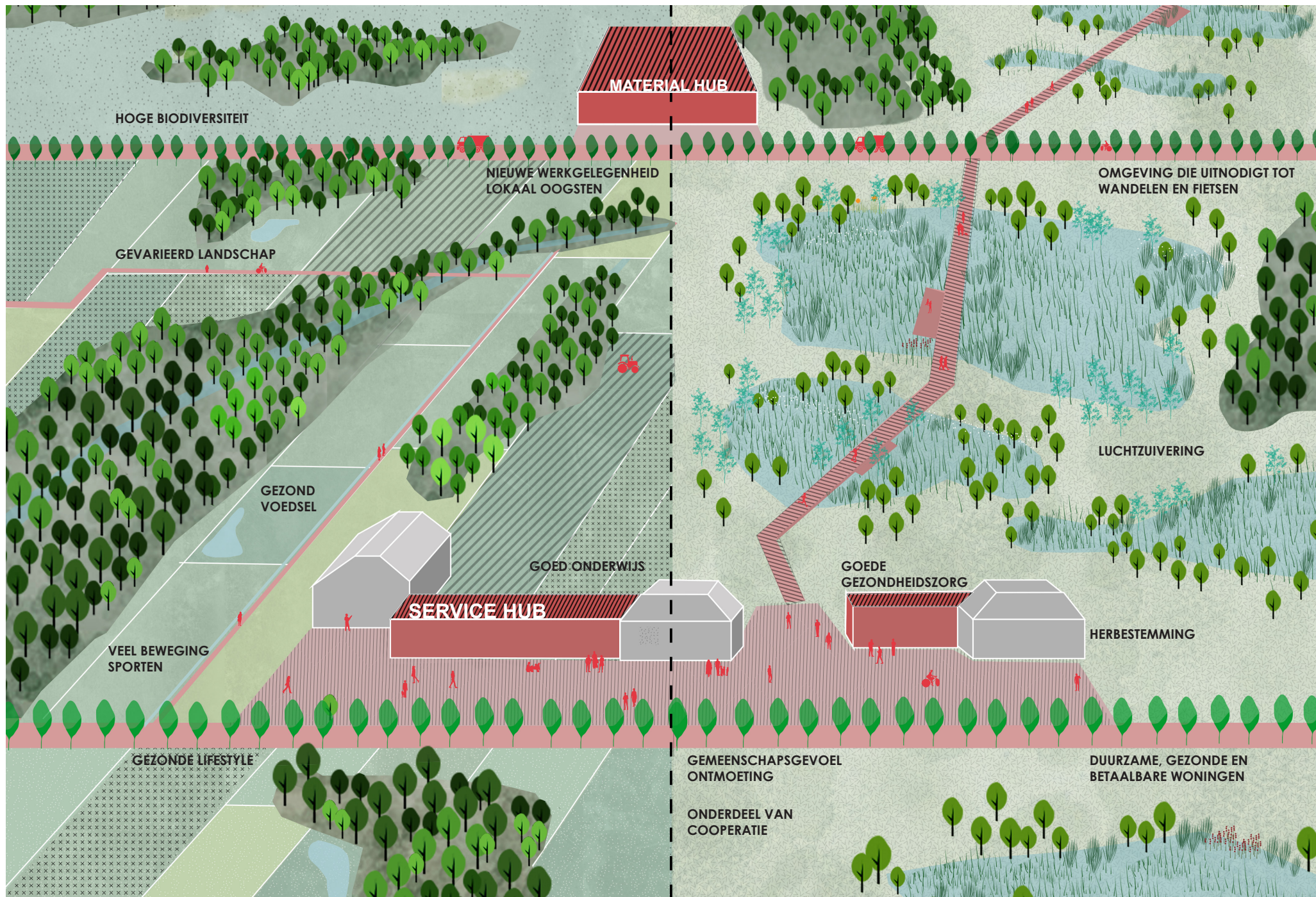
INTEGRAAL SYSTEEM

zand integraal schema

veen integraal schema

FASE 2

In de 2e fase willen we de visie verder uitwerken in de volgende stappen:

- Uitwerking van de visie in interactie met regionale opdrachtgevers
- Ruimtelijke uitwerking op meerdere schaalniveaus: van landschap tot hub
- Herinterpretatie van esdorpenprincipes: hub als moderne brink, biobased productie als hedendaagse es
- Ontwikkelstrategie: hoe komen we van hier naar daar
- Strategische ingrepen als cruciale stappen in de ontwikkeling
- Analyse van impact, waar mogelijk onderbouwd met cijfers
- Aandacht voor het maatschappelijk-bestuurlijke proces (governance)
- Interviews met lokale bewoners

